

Խ. Ս. Հ. Մ. ՄԱՏԹՈՂԿՈՄԱՏ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԾԽԱԽՈՏԻ ՓՈՐՁԱԿԱՑԱՆ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԶԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐ

(Ծխախոտագործի բրոշյուր № 1)

22 DEC 2017

Խ. Ս. Շ. Մ. ՄԱՏԺՈՂԿՈՄԱՏ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԾԽԱԽՈՏԻ ՓԱՐԶԱԿԱՅԱՆ

ԾԽԱԽՈՏԻ ՇԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐ

- Ա. ՇԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐԻ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ
- Բ. ԶԵՐՄՈՑՆԵՐ ՈՒ ՄԱՐԳԵՐ ՀԻՄՆԵԼԸ
- Գ. ՑԱՆՔԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ
- Դ. ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ

(Ծխախոսագործի բրոշյուր № 1)

Գյուղերաւի տպարան
Պատկեր № 196
Գրական 164
Տիրաճ 1000

11-27041 9x

I ԳԼՈՒԽ

ՇԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐԻ ԱԽՏԱՆԱՆՈՒՄԸ

Մեր մի շարք շրջաններում հողորդանները լուրջ ուշադրութեամբ են դարձրել շիթիլանոցների ախտահանման խնդրի վրա և վորպես պարտադիր վորոշում՝ կոլտնտեսութեաններին առաջարկել են ախտահանել (ստերիլիզացիայի յենթարկել) շիթիլանոցները՝ մտցնելով այդ միջոցառումն ագրոմիխիումի մեջ: Այդ որինակին պետք է հետևեն մյուս բոլոր հողորդանները ևս:

Վերջին ժամանակներս՝ համարյա բոլոր ծխախոտագործական շրջաններում, անբարենպաստ կլիմայական պայմանների հետևանքով, շիթիլանոցներում նկատվել են հաճախակի հիվանդութեաններ:

Ծխախոտագործը պետք է իր ժամանակին հաշիվ առնի այս հանգամանքը և շիթիլների հիվանդութեան դեմ համապատասխան միջոցներ ձեռք առնի, վորովհետև այս հարցը շատ խոշոր նշանակութեամբ ունի ծխախոտագործութեան մեջ. բացի այն, վոր վարակված շիթիլանոցում շիթիլների մի մասը փչանում է, դրա հետ միասին հիվանդ շիթիլի հետ հիվանդութեանը դաշտ է տեղափոխվում ու վարակում ամբողջ դաշտը:

Այս ամենից կարելի չէ խուսափել, յեթե իր ժամանակին, գեղեկ սերմը ցանկուց առաջ, նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնվեն և պատրաստի ջերմոցները, ջերմոցային իրեղենները և շիթիլների անհեցմանն անհրաժեշտ մանրանյութերն ախտահանման յենթարկվեն: Գիտական հիմնարկների վորձնական աշխատանքներով հաստատված է, վոր ախտահանման միջոցով հնարավոր է լինում վորջնացնել մոլախոտերը, բարեխաղել հողի սննդաբար հատկութեանները և, վոր ամենագլխավորն է՝ կանխել շիթիլների հիվանդութեանները:

Ախտահանումը կարելի չէ կատարել հետեյալ ձևերով. 1) պատ-

րաստի ջերմոցներին և ջերմոցային իրերին ամերիկյան ձևով բուղ (գոլորշի) տալով, 2) նախացանքային շերտը տապակարանում այրելով, 3) պատրաստի ջերմոցներն ու իրերը ֆորմային լուծույթով ախտահանելով, 4) ջերմոցների մակերևույթը հասարակ ձևով վառելով:

1. Ախտահանելու ամենալավ ձևն է պատրաստի ջերմոցներին ու ջերմոցային խառնուրդին բուղ տալը, վորը միաժամանակ անտեսության համար նույն ամենաշահավետ ձևն է այնտեղ, ուր կա այդ անելու հնարավորությունը—գոլորշատու գործիքը: Հողի ախտահանման ձևերից ամենալավը համարվում է ամերիկյան ձևը, վորի գործադրման համար անհրաժեշտ են. 1) գոլորշատու գործիք, 2) գոլորշու համար 2 սմ դիամետրով և 10 մ յերկարությամբ խողովակ, 3) մի կողմից բաց ամուր տախտակի արկղ՝ մոտավորապես 10 սմ խորությամբ, ջերմոցի լայնությամբ հավասար լայնությամբ, 4¹/₂-ից մինչև 9 խոր. մետր տարածության համար՝ նայած գոլորշատու գործիքի ուժին:

2. Նախացանքային շերտի տաքացումը կատարվում է շիթիլը տնկելուց առաջ, այդ նպատակով հատկապես պատրաստված տապակարաններում, վորոնք զրվում են վառարանի վրա: Տապակարանները պատրաստվում են յերկաթաթիթեղից՝ հետևյալ չափերով, յերկարություները 120 սմ, լայնություները 70 սմ և բարձրություները 15 սմ: Թեքվում, բարձրացվում են տապակարանի յերկու յերկայնքի կողերը և մեկ լայնքի կողը, իսկ մյուս լայնքի կողը մնում է բաց՝ տաքացված նյութը դատարկելու համար: Ամենից լավն է տապակարանները պատրաստել հաստ (20 ֆունտանոց) յերկաթաթիթեղից:

Այն վառարանը, վորի վրա դրվում են տապակարանները, իրենից ներկայացնում է մի յերկար կանալ՝ 40 սմ խորությամբ (հաշված տապակարանի հատակից մինչև կանալի հատակը), վերին պոռնակները պատած են լինում աղյուսով, վորպեսդի աշխատանքի ժամանակ հողը ցած չթափվի: Կանալի յերկարություները կախված է նրա վրա դրվելիք տապակարանների քանակից. ավելի նպատակահարմար է վառարանը պատրաստել 4 տապակարանի համար: Այդ դեպքում վառարանի յերկարություները կլինի 2,8 մետր: Լայնություները պետք է լինի 1,1 մետր: Վառարանի առջևի մասը լայն է շինվում, վորպեսդի վառելանյութ դարսելը հարմար լինի,

իսկ հետևի ծայրին աղյուսներում խողովակ է սարքվում, վորի վրա էլ դրվում է յերկաթաթիթեղից պատրաստված մի ուրիշ խողովակ: Վերևից՝ կանալի լայնությամբ դրվում է 8 հատ յերկաթաձող, յերարից տյնքան հեռու, վոր ամեն մի զույգ յերկաթաձողին ընկնի մեկ տապակարան:

Ջերմոցային խառնուրդը (հողի և գոմաղբի խառնուրդ կամ միայն գոմաղբ) լցնում են տապակարանների մեջ և ջրով մի քիչ խոնավացնում, յեթե ինքը բավականաչափ խոնավ է: Բոլորովին չոր խառնուրդը բուղ տալ չի կարելի, վորովհետև դրանից կառաջանան աչնպիսի ֆուսսիկալ նյութեր, վորոնք վատ են ազդում սերմի ծլունակության վրա: Բուղ տալու ընթացքում էլ, յեթե խառնուրդը չորանում է, նորից պետք է խոնավացնել: Բուղ տալու համար տապակարանները պետք է ծածկել փայտե խուփերով, 5 բուլեն մեկ անգամ խառնուրդը մի լավ խառնել հատուկ թիակներով, մանավանդ խնամքով պիտի խառնել պատերի կողքերքը, վարպեսդի խառնուրդը հավասարաչափ տաքանա: Ջերմատիճանը պիտի հասցնել Յիսիուսի ջերմաչափով 100-ի կամ Ռեոմյուրի ջերմաչափով 80-ի: Հենց վոր խառնուրդի ջերմատիճանը հասնի այդ չափին, մի անգամ էլ լավ պիտի խառնել և կրակի վրա թողնել էլի մի 1¹/₂ ժամ, վորից հետո խառնուրդը պետք է կիտուկ անել: Յեթե ջերմաչափ չլինի, կարելի յե ողտագործել մանր կարտոֆիլ, դնելով այն խառնուրդի մեջ: Յեթե կարտոֆիլը գեթ յեռեսի շերտից յեփել է, նշանակում է՝ խառնուրդը բավականաչափ տաքացել է:

Յերեք հոգին կարող են աշխատել յերկու վառարանի վրա (այսինքն՝ 8 տապակարանի): Այդ դեպքում յերկու հոգին լցնում ու դատարկում են տապակարանները, իսկ մեկ հոգին վառարաններին է հետևում և ոգնում է առաջին յերկուսին: 8 ժամ աշխատելով՝ 3 հոգուց քաղկացած այդպիսի մի խումբը կարող է բուղ տալ 40 տապակարան կամ 3,6 խոր. մետր խառնուրդ: Միջին հաշվով պիտի նկատի ունենալ, վոր 2 խոր. մետր խառնուրդ բուղ տալու համար կգործադրվի 1 խոր. մետր փայտ: Պետք է ունենալ հատուկ թիակներ ու կրելու պատգարակներ՝ դեռ բուղ չտված խառնուրդը տապակարանների մեջ փոխադրելու համար, ինչպես և հատուկ պատգարակներ ու թիակներ՝ բուղ տված խառնուրդը տապակարանից դատարկելու համար:

Տապալկարանների մեջ համահավասար տաքություն ստանալը դժվար է. բոլոր մասերում ել ջերմաստիճանը 100-ի չի հասնում, ուստի և խառնուրդը լիովին չի ախտահանվում: Այս բացը ծածկելու համար հանձնարարվում է բուղ տալու ժամանակ խառնուրդի վրա ցանել ֆորմալինի թույլ լուծույթ—մի մաս ֆորմալինին խառնել 200 մաս ջուր (3 տապալկարանին—մի դույլ խառնուրդ):

Սակայն ախտահանման այս ձևը վերին աստիճանի տնայնագործական է և սոցիալիստական տնտեսության մեջ մի հեռանկար չունի: Այստեղ այս ձևի վրա կանգ ենք առնում լոկ այն պատճառով, մոր առաջիմ դեռևս հաճախ ենք դիմում նրան: Ինչ ձևով էլ մոր խառնուրդին բուղ տալու լինենք, այնուամենայնիվ դրանից հետո խառնուրդը, նախ քան ցանքը, միջանի որ (5—7 օր) պիտի հանգստանա, մորովհետև նոր բուղ տված խառնուրդի մեջ բույսի աճումը դանդաղ է ընթանում: Կարելի չե ցանքից 1—2 ամիս առաջ բուղ տալ, սակայն այս դեպքում խառնուրդը պետք է ամուր ծածկել, մորպեսզի նրա մեջ նոր վարակներ չընկնեն: Հողի շերտը պետք է բուղ տալ 6—10 սմ. հաստությամբ:

3. Ջերմոցների ախտահանումը ֆորմալինով.—այս ձևը պիտի կիրառել այն դեպքում, յերբ մորեն պատճառով հնարավոր չի վերոհիշյալ ձևով բուղ տալ ջերմոցներին և յերբ ջերմոցներն արդեն բոլորովին պատրաստ են ցանքին, այսինքն մնում է միայն սերմը ցանել: Ֆորմալինի լուծույթը պատրաստելու համար պետք է սովորական վաճառվող ֆորմալինի մի մասի հետ խառնել 40 մաս ջուր, ապա այդ լուծույթը ցանել դանդաղորեն, մորպեսզի հողի սննդատու շերտը (8 սմ.) համահավասար կերպով հագնա լուծույթով: Մեկ քառ. մետրի վրա պետք է ցանել 10—12 լիտր լուծույթ: Լուծույթը ջերմոցներում և մարզերում ցանվում է ցնձուղի միջոցով: Լուծույթը ցանելուց հետո ջերմոցները կամ մարզերը պիտի ծածկել մի վորեն բանով ու այդպես թողնել մոտ յերկու օր ու գիշեր (բայց դրանից մոռնալի), ապա պիտի բանալ, մոր մի քիչ քամհարվի, և այդպես բաց պիտի թողնել այնքան, մոր ամբողջ ֆորմալինը գործընթանա: Այս ձևի ախտահանումը կտևի 1—2 շաբաթ, նայած յեղանակին: Սակայն այս ձևն ունի իր հիմնական թերությունները—թանգությունը և ֆորմալինի սակավությունը: Բացի այդ, այս ձևի ախտահանումը կախված է յեղանակից, ուստի այս ձևին պիտի դիմել միայն

բացառիկ դեպքերում: Մեղանում Խ. Հայաստանում, միջանի ծխախոտագործական շրջաններում, ինչպես, որինակ՝ Կոտայքում, վառելիքի պակասություն է դրացվում, ուստի և այդպիսի շրջաններում հանձնարարվում է կիրառել ֆորմալինով ախտահանելու ձևը:

4. Մարգի մակերևութը վառելն այնքան պարզ միջոց է, մոր առանձին բացատրություններ չի պահանջում: Միշտը կամ խոփը հալճաար շերտով դարսում են մարգի յերեսին և վառում: Այսպես կրակը պահվում է այնքան, մոր 5 սմ. խորության վրա հողը տաքանում է: Կուտակված մոխիրը պիտի խառնել հողի հետ: Այս միջոցին պիտի դիմել միայն ամենածայրահեղ դեպքում, մորովհետև մարգերի յերեսը վառելիս, փչանում է հողի սննդարար նյութերի մի մասը, մորը բացասաբար է ազդում շիթիլների աճման վրա և, բացի այդ, արդյունքի հասնելու համար շատ վառելանյութ է գործադրվում:

Սակայն, յեթե հողն ախտահանված է, իսկ սերմը և մյուս պարագաներն ախտահանման չեն յենթարկված, ապա այնուամենայնիվ վարակումը կարող է հեշտությամբ տեղի ունենալ: Ուստի և սերմի ախտահանումը շատ կարևոր հանգամանք է, մոր կապահովի շիթիլների առողջությունը:

Վերին աստիճանի տարածված բակտերիալ ըյաբուխա հիվանդության դեմ պայքարելու ամենալավ միջոցը սերմերը ըյապխով այրելն է, ըստ մորում այս հանգամանքը չի անդադառնում նրանց ծուռակության վրա: Լյապիսի լուծույթը պատրաստվում է հետևյալ ձևով: Լյապիսի լուծույթը պետք է պատրաստել կավի կամ փայտե (և մոշ թե մետաղե) ամանի մեջ: Մեկ դրամ ըյապիսի համար պետք է վերցնել մեկ լիտր ջուր: Սերմը պարկով դրում են լուծույթի մեջ և թողնում 10—15 րոպե, պարկը լուծույթի մեջ պետք է թափահարել, մորպեսզի սերմերը բոլորն էլ թրջվեն: Այնպեստեղ հանում են, սերմերը մաքուր ջրով լվանում, թողնելով ջրի հոսանքի մեջ 10 րոպե: Իսկ յեթե հոսող ջուր չկա, ապա, յուրաքանչյուր 2—3 րոպեն մեկ՝ ջուրը փոխում են 5 անգամ: Լվանալուց հետո սերմերն աճում են շրջանակին ամբացված մաքուր շորի վրա, չորացնում են սովերի մեջ և ապա միայն ցանում: Ախտահանումը պետք է կատարել անմիջապես, նախ քան ցանելը: Ավելի լավ է ախտահանել թարմ լուծույթի մեջ: Լու

ծուլթը պահել կարելի չի միայն անթափանց և լավ խցանված ամանի մեջ: Միևնույն լուծույթից ոգտվել կարելի չի 3 անգամից վոչ ավելի: Մեկ կլիոգրամ լյապիսի լուծույթին պետք է վերցնել հինգ կլիոգրամ սերմ: Շիթիլեյու նախապատրաստական շրջանում անհրաժեշտ բոլոր գործիքներն ու պարագաները նախորոք ախտահանել ֆորմալինի լուծույթով, վորի համար մեկ մաս ֆորմալինին պետք է վերցնել 25 մաս ջուր և խառնուրդ պատրաստել և այդ խառնուրդով լավ թրջել ախտահանման յենթակա բոլոր իրերը: Այս ախտահանումն անհրաժեշտ է կատարել ցանքից մեքանի որ առաջ և ցնձողի միջոցով: Հողի, սերմերի և ջերմոցային պարագաների ախտահանումը հիվանդությունների դեմ ձեռք առնելիք նախնական միջոցառումների այն սխառնն է, վորի կանոնավոր և անպայման կիրառումը կապահովի ջերմոցային տնտեսության առողջացումը և յերաշխիք կտա բույսի հետագա առողջ զարգացման ու աճման համար:

II ԳԼՈՒԽ

ՋԵՐՄՈՑՆԵՐ ՈՒ ՄԱՐԳԵՐ ՀԻՄՆԵԼԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ՑԱՆՔԻ ՀԱՍԱՐ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

ԿՈԼԽՈՋՆԻԿՆԵՐ, ԲՐԻԳՄԻԵՐՆԵՐ, ՈՐՏԱԳՈՐԾԵՐ ԱՌԱՋԱՎՈՐ ԿՈԼԽՈՋՆԵՐԻ ՓՈՐՁԸ, ՓՈԽՆԱԿԵՐ ՋԵՐ ՓՈՐՁԵՐՆ ԱՅՈ, ԿՈԼԽՈՋՆԵՐԻ ՀԵՏ

Տարիների փորձը ցույց տվեց, համարյա Հայաստանի բոլոր ծխախոտագործական հիմնական շրջաններում ժամանակին շիթիլանոցներ չեն նախապատրաստում և ցանում, այլ այդ աշխատանքը կատարվում է մեծ ուշացումով, ծխախոտը լրիվ չի հասունանում և յենթարկվում է ցրտահարության: Վերոհիշյալ դրությունը բացասաբար է անդրադառնում բերքի քանակի վրա, նույնպես և իջնում է վորակը: Նման յերևույթից խուսափելու համար, պետք է, վորքան հնարավոր է, շիթիլանոցին շուտ հողամաս տրամադրել և ժամանակին պատրաստել ջերմոցներ ու սառը մարգեր:

Հայաստանի ծխախոտագիտական փորձակայանի փորձերը գալիս են ասելու, վոր Հայաստանի համարյա բոլոր ծխ. շրջաններում շիթիլի աճեցումն անհրաժեշտ է կատարել ապակու տակ (ջերմոցներում): Նախալեռնային ծխ. գյուղերում, վորտեղ գարունը ուշ է բացվում և քամիները հաճախակի յեն, շիթիլի աճեցումը պետք է կատարվի կիսատաք ջերմոցներում կամ ապակու տակ, առանց տաքացնող ձիու աղբիչերի: Կայանի փորձնական տրվյալները ցույց են տվել, վոր պետք է կառուցել կիսատաք ջերմոցներ, այսինքն 20—25 սմ. հաստությամբ ձիան գոմաղբով:

ՋԵՐՄՈՑՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Նախքան ջերմոցին հատկացված հողամասում չափ ու ձև անելը, անհրաժեշտ է նախորոք վորոշել ջերմոցի մեծությունը:

Լայնութիւնը պետք է անել տնտեսութեան մեջ յեղած շրջանակներէ յերկարութեան հափով, իսկ յերկարութիւնը կախված է այն շրջանակներէ քանակից, վորոնցով պետք է ծածկել ջերմոցը: Հաւմաբութեան տեսակետից և ջերմոցային տարածութիւնը լավ ոգտագործելու համար, հանձնարարվում է պատրաստել 10 շրջանակավոր ջերմոցներ: Այդ հաշիվներն անելուց հետո, փալտե բիզերի և թելի ոգնութեամբ հողամասի վրա պետք է սկսել նշաններ անել, ըստ վորում ջերմոցներն այնպէս պետք է սարքել, վոր իրենց յերկարութեամբ ընկած լինեն արեւելքից դեպի արեւմուտք, վորպէսզի արեւակի ճառագայթներն ավելի լավ տաքացնեն: Վորպէսզի ջերմոցները խնամքը հեշտ լինի, նրանց միջև յեղած կածանը պետք է շինել 1 մետր լայնութեամբ, իսկ այն ճանապարհները, վորոնց վրա ջերմոցը բանալիս պետք է դարսվին շրջանակները, պետք է լինեն 2,5 մետր լայնութեամբ: Զերմոցների նշաններն անելուց հետո, սկսում են դասավորել ջերմոցային տուփերը, վորոնց վրա հետագայում պետք է դրվեն շրջանակները: Մեկ ջերմոցի համար նախատեսնված հողամասի կողքերից փայտե ձողեր են խփում և նրանց վրա մեխով ամրացնում են 3 սանտիմետր հաստութեան տախտակներ այն հաշվով, վոր հարավային կողմը լինի 20 սմ. բարձրութեամբ, իսկ հյուսիսայինը՝ 30 սմ. այսպիսով շրջանակները դեպի հարավ վորոշ թեքութիւն են ստանում, վորն անհրաժեշտ է ջուրը հոսելու համար: Դրան համապատասխան շինվում են կողմերի պատերը: Իսկ յեթե տուփերը հյուսելով են շինում, ապա պետք է պահպանել հարավային ու հյուսիսային պատերի նույն բարձրութիւնը և ջերմոցների նույն ուղղութիւնը:

Զերմոցները պատրաստում են յերկու կերպ՝ 1. ձիւթ Թարմ աղբի տաքացնող շերտով, 2. առանց այդպիսի շերտի:

Առաջին դեպքում, տուփերը սարքելուց հետո, ամենաառաջին՝ ծայրի ջերմոցի ամբողջ հողը փորվում, դուրս է հանվում 30 սմ. խորութեամբ: Առաջացած փոսի մեջ հալասարաջափ փոխվում է ծղոտի ու ձիւթ աղբի խառնուրդ այնքան, վոր խնամքով հալասարեցնելուց ու տորեկուց հետո 20 սմ. շերտ կազմի: Յեթի տնտեսութեան մեջ ծղոտի պակաս է զգացվում, այդ դեպքում ջերմոցը կարելի չէ սարքել միայն ձիւթ Թարմ աղբով:

Այնուհետեւ, նույն խորութեամբ փորվում է յերկրորդ ջերմոցը և հողի մոտ մեկ յերրորդը (10 սանտիմետր հաստութեան շերտ) լցվում է առաջին ջերմոցը, ուղղակի ծղոտի ու աղբի ամբողջած շերտի վրա, իսկ հողի ավելցուկը մի կողմից է նետվում: Յերկրորդ ջերմոցում առաջացած փոսը նույնպէս լցնում են 20 սմ. հաստութեամբ ծղոտի ու աղբի խառնուրդի շերտով, ապա նույն ձևով յերրորդ ջերմոցից քանդած հողից յերկրորդ աղբի շերտի վրա լցնում են նույնպէս 10 սմ. հաստութեան շերտով:

Այս ձևով աշխատանքը հասցնում են մինչև վերջին ջերմոցին, վորի համար ոգտագործում են իր հողը: Բոլոր ջերմոցների հողը խնամքով մաքրվում է ամեն տեսակի արմատներից, աղբից, փխրացվում ու հալասարեցվում է: Հողի յերեսից փոխվում է փոսած սննդարար նյութերի շերտը 6 սմ. հաստութեամբ, վորի մըշակութեան մասին կխոսենք ներքևում:

Յերկրորդ դեպքում, յերմոցը պատրաստվում է առանց տաքացնող շերտի, հողը դուրս տալու կարիք չկա: Այդպիսի ջերմոցը սարքվում է նախորդ հերկված հողի վրա: Տվյալ դեպքում ջերմութեան աղբյուր են հանդիսանում բացառապէս արեւի ճառագայթները: Այս տիպի ջերմոցի տուփերը սարքելուց հետո, հողը լավ փխրացվում է, ապա, մակերեսը բարձրացնելու համար՝ կածաններից քիչ հող է ավելացվում և վերեւից փոխվում է սննդարար շերտը:

ՄԱՌԸ ՄԱՐԴԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Գարնանը, հենց վոր հողը բավականաչափ ցամաքի, դեռևս աշնանից հերկված կամ փորված հողամասը ցաքանելուց (փոցխելուց) հետո, սկսում են մարգերի բաժանել, նախորդ վորոշելով մարգերի յերկարութիւնն ու լայնութիւնը: Մարգերի յերկարութիւնը վորոշելիս պետք է հաշիւ առնել հողամասի ուղիքը (մակերեսը) և պետք է խուսափել անհարթութիւններից ու կանաչներից: Ամենից լաշն է մարգերը պատրաստել 10—15 մետր յերկարութեամբ և 1 մետր լայնութեամբ: Այդ դեպքում 50 քմ. տարածութիւնից կարելի չէ վերցնել 1 հեկտար հողամասի շիթիւ: Մարգերի մեջ յեղած կածանները պետք է ունենան 30 սմ. լայնութիւն, հաշիվելով մեկ մարգի վերին ծայրից մինչև մյուս մարգի վերին ծայրը: Նկատի ունենալով այս հաշիվները, բաժանումը կատարում են թելի ու ցցերի ոգնութեամբ: Այնուհետեւ

ձեռնարկում են մարզերը պատրաստելուն, վոր սկսում են մարզերի արանքի կածանը պատրաստելով, դրա համար փորում են նշված կածանը, հողը հավասարաչափ լցնում են կաղմվող մարզերի վրա, ըստ փորում մարզերի կողերը մի քիչ թեք պետք է անել, վորպեսզի հողը ցած չթափվի: Ապա ուրազով (թորխի) հողը լավ փխրացնում են և փոցխով հավասարեցնում, հետեւելով վոր կենտրոնը քիչ բարձր լինի ծայրերից, վորպեսզի հետագայում փոս չընկնի: Այս աշխատանքի ընթացքում հողը մաքրում են ամեն տեսակի արմատներից ու աղբից:

Այնուհետև հողը պարարտացնում են (վոր առանձնապես հանձնարարվում է անել, յեթե մարզերը սարքում են առանց փրտած աննդարար նյութերի խառնուրդի) և թույն արակում՝ արջուկը-իշխառանչը վոնչաացնելու համար, վորի մասին տես «Ժխա-խոտի շիթիլի վնասատուները» գլխում: Վորպես պարարտանյութ վերցնում են ձմրաթթվային ամոնիում 1 քառ. մետրին 10 գրամի հաշվով, վորը նախ տրորում ու մաղում են խիտ մաղով, ապա հավասարաչափ շաղ տալիս հողի յերեսին (հավասարաչափ ցանելու համար պետք է ցանի հմուտ մարդ):

ՄՆՆՂԱՐԱՐ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԽԱՈՆՈՐԴ ԿԱՐԵԼԻ ԵՄ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ

Մննդարար նյութերի խառնուրդ կարելի է պատրաստել վոչ միայն փտած գոմաղբից, այլև գոմաղբը կարելի է փոխարինել հետևյալ նյութերով՝ 1. անտառային հողով, 2. գետի ավազով, 3. բազմամյա խոտաբույսերի հողով:

Շատ ծխախոտագործներ այն կարծիքին են, վոր առողջ-լավ շիթիլ կարելի է ստանալ միայն այն դեպքում, յերբ շիթիլն աճեցնում են փտած գոմաղբի վրա: Միութենական ծխախոտի ինստիտուտի և Հայաստանի փորձակայանի վերջին փորձնական տըվյալները գալիս են ասելու, վոր այդ միտքը սխալ է և անհիմն: գոմաղբն ազատ կերպով կարող ենք փոխարինել վերոհիշյալ նյութերով: Որինակ՝ Իջևանի, Շամշադինի, Ալլահվերդու և Ղափանի շրջանները հիշված նյութերով հարուստ են և կարող են գոմաղբի սակավութան դեպքում ոգտագործել հիշյալ աննդարար նյութերը, իսկ անտառազուրկ կոտայքը և այլ ծխախոտագործ շրջանները կարող են ոգտագործել բազմամյա կերաբույսերի տակի հող և գետավազ:

Մննդարար նյութերի խառնուրդ կաղմելիս, խառնելիք նյութերը նախ տառնձին-առանձին մաղում են: Այդ մաղը պատրաստված է լինում այսպես. մի սովորական փայտի շրջանակի վրա (2 մետր յերկար. և 1 մետր լայն.) ամրացվում է լարացանց, վորի ծակոտիները լինում են 2 սանտիմետր: Այդ մաղը դնում են թեք դրությամբ և խառնելիք նյութը թիակով դցում են վրան: Այն, ինչ վոր անցնում է մաղի միջով, վերցնում են խառնուրդ կաղմելու համար: Խառնուրդ կաղմելը հասարակ բան է. մի վորոշ տարածություն մաքրում են, ապա բանվորները հերթով այդտեղ են լցնում խառնելիք նյութերը:

Մննդարար նյութերի խառնուրդն ավելի լավ է պատրաստել հետևյալ կերպ ըստ շրջանների՝

Ալլահվերդի, Իջևան, Շամշադին, Ղափան, որ. 1-ին— $\frac{1}{3}$ մաս փտած գոմաղբ + $\frac{1}{3}$ մաս անտառի հող + $\frac{1}{3}$ մաս գետի ավազ:

II-րդ—50 տոկոս գոմաղբ + 25 տոկոս ավազ + 25 տոկոս անտառի հող: Ամեն դեպքում ավազը պետք է զուրկ լինի աղմից:

III-րդ—50 տոկոս անտառի հող + 50 տոկոս գոմաղբ:

Կոտայքի շրջանում 1-ին որ.—50 տոկոս խոտաբույսի հող + 25 տոկոս ավազ + 25 տոկոս գոմաղբ: II-րդ—50 տոկոս գոմաղբ + 50 տոկոս խոտաբույսի հող. խոսքը միշտ բազմամյա խոտաբույսերի հողի մասին է: Այս ձևով կաղմված խառնուրդը փոփում է մարզերի կամ ջերմոցների վրա, ինչպես վերն ասացինք:

ՄԻԱՅՆ ԿՈՒՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ԽՈՐՀՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋՈՑՈՎ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ, ՍՈՑՄՐՅԱՆ ՅԵՎ ՀԱՂԱԾԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ, ԿՈՒՏՆՏԵՍԱՅԻՆ ԼԱՅՆ ՄԱՍՍԱՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԱՎԵԼԻ ԿԱՄՐԱՆԱ ՄԵՐ ՀՈՒՄՈՒՅԹԱՅԻՆ ԲԱԶԱՆ:

III ԳԼՈՒԽ

ԾԱՎԱԼՈՒՆ ՅՐՈՆՏՈՎ ԴԵՊԻ ԾԽԱԽՈՏԻ ՅԱՆՔԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

ԾԽԱԽՈՏԻ ՍԵՐՄԻ ՅԱՆՔԸ

Ծխախոտն ամենից շատ ջերմություն պահանջող կուլտուրաներից մեկն է։ Մեր ծխախոտագործական շրջաններում մշակվող ծխախոտի տեսակը (Սամսոն) իր լիակատար դարգացման համար պահանջում է 3—4 տաք ամիս, հաշված շիթիլը դաշտ փոխադրելու ժամանակից։ Դրա համար ել ծխախոտի տնկման աշխատանքն այնպիսի ժամանակ պիտի կատարել, վոր հնարավոր լինի ոգտագործել ամառվա ամենատաք ու չոր յեղանակները, մանավանդ նրա տերեւները չորացնելու համար։ Այդ պատճառով մեզ մոտ ընդունված է ծխախոտը մշակել շիթիլման միջոցով, վոր վաղորոք աճեցվում է ջերմոցներում, վորպեսզի այդպիսով կարելի լինի ժամանակ շահել և աշնան տաք յեղանակներին չորացնել տերեւները։ Դրա համար նախորոք պատրաստելով շիթիլանոցները և բոլոր անհրաժեշտ նյութերն՝ չպետք է ժամանակ կորցնել, այլ շուտով պիտի սկսել ցանքը, վորպեսզի տաք յեղանակներն սկսվելուն պես՝ պատրաստի շիթիլ լինի դաշտ փոխադրելու։

Մեր պայմաններում՝ ծխախոտի շիթիլը տնկելու ամենալավ ժամանակը համարվում է մայիս ամիսը։ Շիթիլները հասունացման համար պահանջվում են՝ տաք ջերմոցներում մինչև 50 օր, իսկ սառը՝ 60 օր։ Հետևապես, ժամանակին պատրաստի շիթիլ ունենալու համար, անհրաժեշտ է սերմը ցանել մարտի սկզբից։

Վորպես կանոն, ջերմոցներում նորածիլ ծխախոտն ավելի լավ է պաշտպանվում անբարենպաստ յեղանակի— գլխավորապես ցրտերի ազդեցությունից։ Ջերմոցներում սերմը ցանելու ամենալավ ժամանակը համարվում է փետրվարի վերջը և մարտի սկզբը, սակայն Հայաստանում, ուր ցուրտ դարձունը յերկար է տևում, ավելի լավ է ցանքը կատարել մարտի սկզբից։

Յուրա մարգերի մեջ ծխախոտի սերմը ցանելու ամենահարմար ժամանակը պիտի համարել մարտի առաջին կեսից—ապրիլի սկզբը, սակայն վոչ ուշ ապրիլի 10-ից, նկատի ունենալով, վոր ապրիլին ցանվածից ստացված շիթիլը պետք է դործադրվի վերջին տնկման համար։

Մեկ քառ. մետր շրջանակավոր ջերմոցում ցանք կատարելու համար՝ անհրաժեշտ է ունենալ սերմ 0,8 դր., իսկ մարդի համար, 1,1 դր., այսքան սերմացուն միանգամայն բավական է անհրաժեշտ քանակի շիթիլ ստանալու համար. այդ նորմաները չպետք է ավելացնել, վորովհետև խիտ ցանքի դեպքում, ստացվում են յերկար, չափազանց նուրբ ու թույլ արմատներով շիթիլներ և այդպիսի շիթիլները դաշտ փոխադրելիս՝ նրանց մեծ մասը փչանում է, իսկ վողջ մնացածներն ել շատ դանդաղ են աճում ու մեծանում։ Չափից ավելի նոսր ցանելու դեպքում ել ստացվում են չափազանց կարճ ու խոշոր տերեւներով շիթիլներ, վորոնց դաշտում տնկելու դործն ել բավականին դժվարանում է։ Վերոհիշյալ նորմայով սերմը բավական է ցանքի համար, յեթե այդ սերմացուն լավ ծլուճակություն ունի։ Յեթե սերմացուն 85⁰/₁₀₀-ով ծլուճակ է, այսինքն 100 հատիկ սերմից 85-ը ծլում է, լավ ծլուճակություն է համարվում։ Ծլուճակության ավելի ցածր տոկոս կազմելու դեպքում, վերցվում է ավելի մեծ նորմայով սերմացուն։

Ծխախոտի արդյունաբերության Համամիութենական ինստիտուտի կողմից տարածված սերմացուն ստուգված է և ունի 90—95 տոկոս ծլուճակություն, ուստի այդ սերմացուն համարվում է միանգամայն վստահելի։ Ծխախոտի սերմը ցանվում է չոր դրուժյամբ կամ թրջած-ծլեցրած։ Սերմը չոր վիճակում ցանելը վորոշ տեսակետից ավելի լավ արդյունք է տալիս, քան թրջված ցանելը։ Չոր ցանված սերմի շիթիլը հիվանդություններին ու անբարենպաստ պայմաններին ավելի լավ է դիմանում, քան թրջած սերմացվից ստացվածը։ Սակայն չոր դրուժյամբ սերմը ցանելու թերությունն այն է, վոր ավելի ուշ է ծլում (10—12 օրով)։ մինչև նրանց դուրս գալն արդեն մոլախոտը բուսած է լինում և հենց առաջին քաղհանին նորածիլ շիթիլները բավականին ջնասվում են։ Թրջված-ծլեցրած սերմացու ցանելու միջոցին դիմում են այն դեպքերում, յերբ վորեւ պատճառով ժամանակին ցանք

չի կատարվել, ուստի անհրաժեշտ է շտապեցնել սերմի ծլման պրոցեսը:

Թրջված-ծկեցրած սերմացու ցանելու դեպքում, ծիւրը դուրս են դալիս հողից 5-7-րդ որը: Թրջված-ծկեցրած սերմացուն բուսնում է համաչափ և կանխում է մոլախոտերին, վորի շնորհիվ առաջին քաղհանը հեշտանում է: Սերմի ծկեցումը կատարվում է տյապես. սերմացուն մի քանի անգամ լավ լվանում են, լցնում են քաթանից կարված փոքր տոպրակներում և բերանները կապում, բայց այնպես, վոր սերմացուն տոպրակի մեջ շատ սեղմված չլինի: Այդ դրությամբ տոպրակները դնում են գոլ, բայց վոչ շատ տաք ջրի մեջ ու այդպես թողնում ամբողջ 12 ժամ: Այնուհետև Թրջված սերմացուն լվացվում է՝ վրան լցնելով մաքուր ջուր այնքան, մինչև վոր տոպրակի տակից թափվող ջուրը բոլորովին պարզվի: Ապա քամում են, ամբողջ ջուրը հեռացնում, սերմը խոնում, վորպեսզի ավելի շատ ոգ մտնի նրա մեջ և տեղավորում են մի սենյակում, դարակների վրա, այնպիսի սենյակում, ուր շարունակ 25—30 աստիճան ցելիուսի ջերմություն կա: Տոպրակների վրայից ծածկում են, վորպեսզի սերմը լավ չչորանա: Շատ ոգտակար է, վոր սերմացուն ծելու ժամանակ շարունակ նույն ջերմության մեջ չգտնվի: Հարկավոր է որական մեկ անգամ, որինակ՝ դիշերը ջերմաստիճանն իջնի 6—7 աստիճանով: Այդ դեպքում սերմացվի ծյունակության տոկոսը կբարձրանա: Այնուհետև, ամեն ուր մեկ անգամ պետք է նայել սերմացվին և թրջել, ավելի ճիշտ՝ լվանալ ու քամել ավելորդ ջուրը, ինչպես վերն առվից:

Սերմը ծելու պիտի թողնել մինչև այն ժամանակ, յերբ նրա վրա կերևան փոքրիկ, սպիտակ ծիւրկներ: Յիթե ավելի շատ թողնվի, ապա ծիւրը կերկարեն և ցանելու ժամանակ կկտրվին կամ կկպչեն իրար և կգժվարացնեն կանոնավոր ցանքը:

Ծելու ժամանակ զգուշ պիտի լինել, վոր տարբեր տեսակների սերմերը չխառնվեն իրար:

Ցանելուց առաջ ջերմոցի կամ մարգի մակերևույթը խնամքով հավասարեցվում է ամրացվում է տախտակի կամ պնդոցի (տրամբովկա) միջոցով: Ապա, յեթե ծկեցրած սերմացու յե ցանվում, մարգերի և ջերմոցների յերեսին ջուր է ցանվում, խոնավացվում: Չոր սերմ ցանելու դեպքում կարելի յե և ջուր չցանել:

Վորովհետև ցանվելիք տարածության հետ համեմատած՝ ցանվող սերմացվի քանակը հափազանց փոքր է լինում և դժվար է հավասարաչափ ու համաչափ ցանել, դրա համար ցանելուց առաջ սերմացուն խոնում են հողի, մաղած գոմաղբի կամ մոխրի հետ: Ցանքը պիտի հաշվով կատարել, վոր առաջուց հափած սերմացվի ամբողջ քանակությունը հավասարաչափ բաժանվի յուրաքանչյուր միավոր հողամասի վրա: Ջերմոցում ցանելիս՝ նախ պետք է ջերմոցը յերկարությամբ յերկու մասի բաժանել և ամեն մի մասը ցանել առանձին:

Մարգերը ցանելիս՝ կարիք չկա մարգը յերկու մասի բաժանելու, այլ պիտի ցանել միանգամից ամբողջ լայնությամբ, վորովհետև մարգի լայնությունը (1 մետր) անհամեմատ ավելի փոքր է ջերմոցի լայնությունից, վոր յերկու մասը է լինում:

Ծխախոտի սերմը ցանելն ամենապատասխանատու աշխատանքներից մեկն է, ուստի այդ գործը պետք է հանձնարարել փորձված ծխախոտագործի: Ցանելիս անհրաժեշտ է հետևել, վոր համաչափ ցանքս ստացվի, հակառակ դեպքում՝ կարող է փչանալ ամբողջ գործը:

Սերմը ցանելուց հետո ջերմոցի ու մարգի վրա շաղ է տրվում մաղված փոված քախոտերը կամ միայն հին գոմաղբ, վոր առաջուց պիտի պատրաստված լինի այն ձևով, վորի մասին խոսք կլինի հաջորդ բաժնում: Սերմը ծածկող այդ շերտի հաստությունը 3—4 սանտիմետրից ավելի չպիտի լինի, թե չե ծիւր չի կարող հողի յերեսը դուրս գալ: Ավելի բարակ շերտը նույնպես անսպասակահարմար է, վորովհետև ջրելուց սերմերը կարող են բացվել: Այս բոլորից հետո, ջերմոցներն ու մարգերը խնամքով պնդացվում են տախտակով կամ պնդիչով, ապա ջրվում են մաքրածափոտի ցնձուղով, վորից հետո ծածկվում են ծածկոցներով, խաբրներով կամ ինչ վոր պատրաստված է այդ նպատակով:

Ջրելիս պետք է զգուշ լինել, վոր մարգերի յերեսին լճակներ չառաջանան, թե չե սերմերը դուրս կընկնեն հողից և կստացվի անհամաչափ ցանք: Հետագայում եւ՝ ջրելու ժամանակ՝ նույնպես զգուշ պիտի լինել:

ԾԽԱԽՈՏԻ ԾԻԹԻԼԻ ԽՆԱՄԳԸ

Ծխախոտի կոշտությունը մակության ամենաբարդ աշխատանքներից մեկը չիլիլներ անցնելն է Ծխախոտի մշակության

վերջնական արդյունքը կախված է նրանից, թե այս կամ այն տնտեսությունն ինչ չափով է կարողացել ճիշտ կազմակերպել իր շիթիլանոցի աշխատանքը և ապահովել իրեն ժամանակին հասունացած ու անհրաժեշտ քանակով շիթիլներով: Այս պատճառով, դարձան ընթացքում, ծխախոտագործական կոլտնտեսություններում ուղարկությունը պիտի կենտրոնացվի նաև ծխախոտի շիթիլանոցների աշխատանքներին վրա:

Շիթիլանոցներին խնամքի ընթացքում անհրաժեշտ է մեծ ուղարկությամբ հետևել, վոր կանոնավոր լինի՝ 1) ջրելու գործը, 2) քաղհանը, 3) ստվերավորելը, 4) հող ցանելը, 5) պարարտացուցիչ ջրումը և 6) պայքարը հիվանդությունների և վնասատուների դեմ:

1. Ջրելը.—ցանքից անմիջապես հետո ջրելու գործողությունը պիտի կատարել մեծ զգուշությամբ, վորովհետև քանի դեռ սերմը չի ծլել ու չի արմատակալել, ջրելուց կարող է բացվել, հողի յերեսը դուրս գալ ու փչանալ: Զգուշությունն անհրաժեշտ է նաև այն պատճառով, վոր շատ ջրելը նպաստում է հիվանդություններ առաջանալուն: Ջրելու գործը կանոնավոր լինելու համար, ուղարկությամբ պիտի հետևել ջերմոցի ու մարզի վոչ միայն մակերեսի խոնավությունը, այլև պետք է հետևել, թե ինչ աստիճանի յե խոնավ շիթիլի տակ յեղած հողի շերտը: Հողի այդ շերտը վոչ շատ չոր պիտի լինի, վոչ էլ շատ խոնավ, այլ պիտի լինի խոնավանման: Յեթե շիթիլանոցը շինված է կավահողի վրա, ապա շատ ջրելուց նա կցխանա, ջուրը դժվարությամբ անց կկացնի, իսկ դրանից կարող են հիվանդություններ առաջանալ: Յերբ շիթիլը դեռ շատ փոքր է, կամ նոր է միայն դուրս գալիս, պետք է ավելի քիչ ջրել և այն էլ ամենամանրաձակոտի ցնձուղով: Շոգ օրերին ավելի պիտի ջրել: Վաղ դարձանը, յերբ դեռ յեղանակը ցուրտ է, լավ է ջրել ցերեկը, վորպեսզի ջերմոցը շատ չցւտի: Տաք յեղանակին ավելի լավ է յերեկոյան ջրել, վորովհետև հողն այդ ժամանակ ավելի լավ է ջուր ծծում և ջրի գոլորշիացումը հողից դանդաղ է կատարվում: Կարելի յե ջրել նաև օրվա շոգ ժամանակ, յեթե միայն ջրելուց առաջ շիթիլին ստվեր արվի:

Շիթիլանոցը ջրելու ամենալավ ջուրը դետի ջուրն է և անձրևաջուրը, իսկ ջրհորի ու աղբյուրի ջուրն այնքան էլ լավ չէ:

Շիթիլի աճման սկզբնական շրջանում ջուր տրվում է որակյան 2 անգամ, առավոտյան և իրիկնապահին: Յերեկոյան ջրելը շատ չպիտի ուղացնել, վորպեսզի գիշերը շիթիլները թաց չլինեն: Հետագայում, յերբ արդեն շիթիլներն ամրացել են, ավելի լավ է ջրել մեկ անգամ, բայց լավ ջրել, այն էլ իրիկնապահին: Նույնիսկ կարելի յե ջրել օրը մեջ:

Շիթիլի աճման սկզբնական շրջանում 1 քառ. մետր տարածությունը տրվում է միջին հաշվով 2 լիտր ջուր, իսկ յերբ շիթիլներն աճել, ամրացել են, յերեկոյան հիմնական ջրման ժամանակ 1 քառ. մետր տարածությունը տրվում է մինչև 4 լիտր ջուր:

2. Քաղհանը.—Ջերմոցներից ու մարզերից մոլախոտերը քաղելը թանգ նստող, բայց միանգամայն անհրաժեշտ աշխատանք է: Քաղհանը պետք է կատարել վոչ շոգ ժամերին: Արև ու շոգ օրերին քաղհանը պետք է կատարել մեծ զգուշությամբ, այն է՝ քաղհանելիք ջերմոցներն ու մարզերը պետք է ջրել ու հենց վոր արեն սկսի խիստ տաքացնել, պետք է ծածկել խուփերով և պիտի բանալ ջերմոցների ու մարզերի միայն այն մասը, վոր պիտի քաղհանվի: Քաղհանված մասն առանց ջրելու նորից իսկույն պիտի ծածկել և անցնել մյուս մասերի քաղհանին: Ջրել կարելի յե միայն յերեկոյան դեմ, յերբ շիթիլներն ու հողը պաղել են: Առանց այսպիսի նախազգուշական միջոցների շոգ յեղանակներին քաղհանելը կարող է մեծ վնաս տալ շիթիլներին:

Այս աշխատանքը հեշտացնելու և եփանացնելու համար, հարկավոր է առաջուց հոգ տանել, վոր շիթիլանոցի մեջ վորքան կարելի յե քիչ մոլախոտերի սերմեր ու արմատներ ընկնեն: Այդ կարելի յե անել մի քանի ձևով. գոմաղբ ցանելուց առաջ բովելով և ամառվա ընթացքում մոլախոտերը շիթիլանոցից վոչնչացնելով, վորի համար չպիտք է թույլ տալ, վոր նրանք սերմակալեն, այլ պետք է ամառվա ընթացքում մի քանի անգամ հնձիլ: Այդ խոշոր խնայողություն կլինի հետագա քաղհանի գործում:

3. Ստվեր գցելը և ընդհանրապես խուփերի գործածությունը.—խուփերն անհրաժեշտ են ամենից առաջ նոր բուսած շիթիլները ցրտերից և մանավանդ ուշ դարձան՝ սառնամանիքներից պաշտպանելու համար: Խուփերը գործ են տնվում նաև կարկտից, հորդ անձրևներից և արևի այրող ճառագայթներից պաշտպանելու համար: Ապակեպատ շրջանակները լավ են

կուտակում արևի տաքությունը, սակայն միշտ չեն պաշտպանում սառնամանիքները, դրա համար խիստ ցուրտ գիշերները ջերմոցները պիտի ծածկել վորեն լրացուցիչ ծածկոցով:

Սախրները լավ են պաշտպանում կարկտից և մասամբ հորդ անձրևներից: Քաթանի և այլ թեթև ծածկոցներն ավելի վատ են պաշտպանում, սակայն որվա շոգ ժամերին շատ լավ միջոց են ստվեր գցելու և արևի ճառագայթների ազդեցությունը թուլացնելու համար:

Ծխախոտի շիթիլ անեցնելիս, ստվեր գցելու վրա հատուկ ուշադրություն պիտի դարձնել, վորովհետև, յեթե այդ աշխատանքը խելացի ու ճիշտ կատարվի, կպակասեցնի ջրելու պահանջը և դրա հետ կապված աշխատանքն ու ծախսը, շոգ ու քամոտ օրերին մատաղ շիթիլները կպաշտպանի չորացումից ու հիվանդություններին առաջը կառնի: Յերբ շիթիլը մի քիչ մեծանում է, ավելի հեշտ է դիմանում շոգին, վորովհետև նրա արմատիկները մտնում են խոնավ հողի խորքը, իսկ տերևներն արդեն ստվեր են գցում, ուստի և հողն այնքան չի տաքանում: Այդ ժամանակ շիթիլները վրա ստվեր գցել կարելի չի որվա ամենաշոգ ժամանակը:

Ստվեր գցելը չափազանց անհրաժեշտ է, յերբ շոգ օրերին չոր քամի չի փչում:

4. Փ տ ա ծ ա ղ ը ա լ լ ւ ա ջ ն ե լ ը.— փտած աղը ավելացնելու աշխատանքը պետք է կատարել քաղհանելուց և տնկելու համար շիթիլ հանելուց հետո: Փտած աղը ավելացնելն առանձնապես կարևոր նշանակություն ունի շիթիլների արմատային սխտեմն ամրացնելու համար, կողարմատի մեծ քանակություն առաջացնելու, վորը հետադառնում, շիթիլը դաշտը տեղափոխելուց հետո, նպաստում է ավելի արագ արմատակալելուն: Բացի այդ, ավելացրած հողը բարելավում է շիթիլի սնունդը և արագացնում է նրա աճումը:

Փտած աղի ավելացում կիրառվում է նաև շիթիլների հիվանդության դեպքում:

Փտած գոմաղի ավելացում կարելի չի կատարել շիթիլի անհցման ամբողջ ընթացքում 3—4 անգամ: Ավելացում կատարվում է կամ ձեռքով շաղ տալով կամ մաղի միջոցով, աշխատելով, վոր համաչափ ու կանոնավոր ցանվի:

5. Պ ա ր ա ր տ ա ց ու ց ի չ ջ ր դ մ ը.— Ջերմոցների և մաքսերի պարարտացումն ընդհանրապես անհրաժեշտ է, սակայն ավելի հաճախ պարարտացվում է այն դեպքում, յերբ շիթիլն անհցվում է փուխը՝ ավալային հողում կամ արդեն լվացված, հին հողերում:

Այդ նպատակով գործ են ածվում հետևյալ լուծույթները. սելիտրա (չիլիական) կամ ծծմբաթթվառալին ամոնիում—50 գրամը 1 ցնձուղ ջրի հետ խառնելով, վորով ջրում են 4 քառմետր տարածություն: Կարելի չի գործադրել նաև հավի աղը (ծերտ), հեղուկ դրությամբ: Պրա համար վերցնում են 13 դույլ ջրին 1 դույլ ծերտ, խառնում ու թողնում 1—2 շաբաթ, վորպեսզի ծերտը լուծվի ջրի մեջ (հաճախ պիտի խառնել, վորպեսզի շուտ լուծվի): Այդ լուծույթով ջրելիս պետք է ավելացնել նույնքան ջուր և ջրել յերեկոյան կամ ամպամած օր: Շիթիլին հանքային պարարտանյութ տալուց հետո, անհրաժեշտ է մաքուր ջրով լվանալ շիթիլները, հակառակ դեպքում տեղի կունենա այրում:

Պարարտացուցիչ ջուրը պիտի սկսել տալ այն օրից, յերբ շիթիլն արդեն տվել է յերրորդ տերևը (չհաշված առաջին 2 սերմատերևները): Պարարտացուցիչ ջուր տալը պիտի դադարեցնել շիթիլները քաղելուց 2 շաբաթ առաջ, հակառակ դեպքում շիթիլները չափազանց նուրբ և յերկարավուն կլինեն:

6. Շ ի թ ի լ ի ը ն տ ը ու թ յ ու ն ը.— շիթիլի քաղն սկսելուց մի շաբաթ առաջ պիտի նրանց այնպես խնամել, վոր առօրինակ նաբար վարժվեն խոնավության պակասությանը, քամիներին ու արևի ուժեղ լույսին, վոր կարելի չի անել ջրելը կրճատելով, գիշերները չծածկելով, պարարտացումը դադարեցնելով:

Տնկելու համար ամենահարմար շիթիլն է համարվում այն շիթիլը, վոր ունի 5—7 սանտիմետր ցողուն և 7—5 տերև, չհաշված առաջին 2 սերմատերևները: Աճման այդ շրջանում, յերբ շիթիլը ծուռ է, չի կտրվում: Շիթիլներն ընտրելուց առաջ, ջերմոցները կամ մարգերը պետք է լավ ջրել, վորպեսզի հողը փափկանա և ավելի հեշտ լինի շիթիլներն արմատներով հանել: Շիթիլները քաղելիս, պիտի ընտրել այնպիսիները, վորոնք լիովին առողջ և պիտանի յեն տնկելու համար:

Շիթիլը քաղելու ամենահարմար ժամանակն առավոտն է,

յերբ արեւը դեռ չի սկսել ուժեղ տաքացնել, և յերեկոյան, յերբ ցերեկվա շողը կոտրվել է: Որվա մնացած ժամանակը շիթիլ քաղել կարելի չէ միայն այն դեպքում, յեթե որն ամպամած է: Սակայն, յեթե չափազանց անհրաժեշտ է շող յեղանակին շիթիլ քաղել, այդ դեպքում պետք է նախապէս ստվեր գցել ջերմոցի կամ մարդի վրա:

Շիթիլը պոկելիս յերկու մատով բռնում են տերեւներից ու քաշում առանց ուժեղ ձիգ տալու և ապա պոկած շիթիլները համբելով, դարսում են մյուս ձեռքում այնպէս, վոր արմատները բոխ մեջ լինեն: 50 հատ շիթիլ հավաքելուց հետո, դաստայով դնում են ջերմոցի մոտ, մի շվաք տեղ: Շիթիլը չի կարելի արել տակ դնել, թեկուզ և վորեւէ բանով ծածկած, վորովհետեւ այդ դեպքում նա շուտով թառամում է: Գաղված շիթիլները դարսվում են շարքերով և այդ դրութեամբ նրանք առանց փչանալու կարող են դիմանալ 2 ուր: Սակայն դամբյուղի կամ արկղի մեջ հավաքված շիթիլն այդքան չի դիմանա, կարող է տաքանալ: Յեթե շիթիլն արկղով կամ դամբյուղով է դաշտ փոխադրվելու, պետք է դամբյուղը կամ արկղը թրջել, հատակը ձածկել թարմ խոտով և շիթիլները նրա մեջ դարսել այնպէս, վոր արմատները ներսի կողմը լինեն: Այս դրութեամբ շիթիլը պիտի դաշտ փոխադրել առանց ուշացնելու:

IV. ԳԼՈՒԽ

ԾԽԱԽՈՏԻ ՇԻԹԻԼԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ

Մեր դյուղատնտեսութեան և մասնավորապէս ծխախոտագործութեան սոցիալիստական դարգացումը հրամայական խնդիր է դնում մեր առաջ՝ բերքատուությունը բարձրացնել վոչ միայն քանակապէս, այլև վորակապէս:

Ծխախոտի բերքի թե քանակը և թե վորակը հաճախ պակասում է զանազան հիվանդութիւններից ու վնասատուներից, վորոնք նախ յերևում են շիթիլանոցներում, ապա դաշտ փոխադրված շիթիլի հետ փոխադրվում են ծխախոտի շիթիլանոցները. այնտեղ էլ շարունակում են իրենց ավերիչ գործունեությունը:

ԾԽԱԽՈՏԻ ՇԻԹԻԼԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ծխախոտի շիթիլների հիվանդութիւնների մասին խոսելիս, ամենից առաջ պետք է ասել, վոր մեր նախկինում ասված բոլոր միջոցառումները ճշտորեն կատարելը (ջերմոցներ պատրաստելը, շիթիլների խնամքը և այլն), խոշոր նշանակություն ունեն շիթիլանոցները հիվանդութիւնների կործանարար ազդեցութիւնից փրկելու գործում: Յեւ այդ շատ հասկանալի չէ, վորովհետեւ հիվանդութիւնների դեմ պայքարելու ամենալավ ձևն է չթողնել, վոր հիվանդութիւնը շիթիլանոց մտնի, իսկ այդ կարելի չէ անել շիթիլանոցն ու նրա հետ կապված բոլոր իրերը ախտահանելով:

Ծխախոտի շիթիլի ամենատարածված և վտանգավոր հիվանդութիւնը շիթիլի փտումն է, արմատի փտումը և բակտերիան չեչոտութիւնը (տերեւների վրա բծեր առաջանալը):

Շիթիլի փտում հիվանդութիւնն առաջացնում է ման-

րադէտակով միայն տեսանելի մի պարագիտ, վորը կոչվում է
«պիտանութիւն»:

Այս հիվանդութեան նշանները հետեւյալներն են.

1. Զերմոցի վորոշ տեղերում շիթիլները թառամում են ու
պտտուում, վորից տեղ-տեղ նույնիսկ բացվում է ջերմոցի հողի
մակերեսը:

2. Փոխվում է շիթիլի դույնը, դառնում է կեղտոտ կանա-
չավուն կամ դարչնագուն:

3. Զերմոցի յերեսի հողը շարունակ խոնավ է լորձուքոտի
պէս եւ Այս հիվանդութեանը սովորաբար յերևում է շիթիլի փոքր
ժամանակ: Այս հիվանդութեան առաջացմանը նպաստում է տաք,
խոնավ յեղանակը, հողի չափից ավելի խոնավութեանը ջերմոց-
ներում և չափից ավելի խիտ շիթիլը: Այս պայմաններում թույլ
հողմահարում է լինում, շիթիլների մեջ կանգնած է մնում խոնավ
ոդը, վորից նրանք չափազանց նըբանում և հեշտութեամբ
հիվանդանում են այդ սունկով, վորն ամենից շատ տեղավոր-
վում է շիթիլի ցողուններին վրա, հենց հողի մակերեսին և առա-
ջացնում է փառւ: Շիթիլի փառւմը շատ դժվարութեամբ է բուժ-
վում, ուստի և այդ հիվանդութեան դեմ պայքարելու հիմնական
միջոցը հիվանդութեանը կանխելն է: Վարակված տեղի վրա կամ
ծծումը են ցանում կամ թիւլանում են պղնձարջասպի ուժեղ
լուծույթով (300 գրամ 1 դույլ ջրին): Այդ լուծույթն այնպէս
պիտի լցնել վարակված տեղի վրա, վոր առողջ շիթիլներին վրա
չթափվի:

Վարակված վայրերը կարելի չէ այրել նաև յեռման ջրով
այն դեպքում, յերբ պղնձարջասպ չկա:

Սրանից հետո պետք է մի շարք նախազգուշական միջոցներ
ձեռք առնել, վորպէսզի մնացած առողջ շիթիլները չհիվանդանան:
Դրա համար պետք է ջերմոցները բանալ, վսր ոդ խաղա և մա-
կերևութիւնը չորանա: Յեթե ջերմոցը շատ է խոնավ, պետք է մի
քանի օրով դատարեցնել ջրելը, վորպէսզի հողի մակերեսը շա-
րունակ խոնավ չմնա, այլ հնարավորութեան ունենա չորանալու:
Վարակված ջերմոցների շիթիլը լավ է ջրել պղնձարջասպի թույլ
լուծույթով (1 դույլ ջրին 25 գրամ), ապա վորոգել մաքուր ջրով:

Պղնձարջասպը պետք է ջրի մեջ լուծել նախօրոք փոշիաց-
նելուց հետո և անպայման փայտի կամ կավի ամանի մեջ և վոչ
մի դեպքում թիթեղի ամանի մեջ:

Լավ է նաև բոլոր շիթիլներին վրա թեթևակի ծծումքի փոշի
ցանել, ըստ վորում ծծումքի փոշի ցանել կարելի չէ միայն տաք
ու չոր յեղանակին, վորովհետև խոնավ յեղանակին ծծումքը չի
ներգործում: Այդ նպատակի համար կարելի չէ գործածել հատուկ
փոշոտիչ կամ ուղղակի ցանցառ կտորից կարված տոպրակ:

Ավելի լավ հետևանք է ունենում շիթիլին 1 տոկոսանոց
բորդոյան հեղուկ սրսկել: Այդ հեղուկը պատրաստվում է հետև-
յալ կերպ.—1 դույլ ջրին վերցնում են 120 գր. պղնձարջասպ և
120 գր. լավորակ, անպայման չհանգցրած կլոր: Պղնձարջասպը
լուծվում է քիչ քանակութեամբ տաք ջրի մեջ, ապա վրան սառը
ջուր է լցվում մինչև դուլի կեսը: Մի ուրիշ ամանի մեջ քիչ
քանակութեամբ ջրով հանգցվում է ամբողջ կլորը, վորը լիովին
հանգչելուց հետո, նրա վրա ևս կես դույլ ջուր են ավելում: Ապա
այդ յերկու լուծույթները խառնում են իրար մի յերրորդ ամա-
նի մեջ, շարունակ խառնելով մի վորակ բանով: Կանոնավոր
պատրաստած բորդոյան հեղուկի իր մեջ պղնձարջասպի մնացորդ-
ներ չպիտի ունենա, հակառակ դեպքում, սրսկելիս կարող է վա-
ռել շիթիլները:

Պատրաստված բորդոյան հեղուկի կանոնավորութեանը կա-
րելի չէ պարզել դանակի փայլուն բերանի միջոցով, վորը յեթե
մի քանի րոպե պզլի հեղուկի մեջ, չպետք է ծածկվի պղնձի փո-
շով: Իսկ յեթե պղնձարջասպի մնացորդներ կան, անհրաժեշտ է
ելի կլոր ավելացնել: Սրսկումը պետք է կատարել վաղ առավոտ-
յան կամ յերեկոյան, բայց վոչ շոգ ժամանակ և այն ել ցնձուղի
մանրածակոտի մաղի միջոցով:

Բորդոյան հեղուկը պետք է գործադրել պատրաստելուց
անմիջապէս հետո, վորովհետև յերկար մնալուց նա փչանում է
Սրսկելուց առաջ հեղուկը պետք է ցնցել:

Ծխախոտի շիթիլի մյուս՝ բավական տարածված հիվանդու-
թեանն արմատի փառւն է, վոր առաջանում է «տիւնլայովի»
կոչվող պարագիտային սունկերից:

Այս հիվանդութեան տարածմանը նպաստում են նույն պայ-
մանները, ինչ վոր վերը նկարագրեցինք:

Արմատի փառւն հիվանդութեան նշանները հետեւյալներն
են. շիթիլը դեռ փոքր ժամանակից շատ դանդաղ է աճում ու
թույլ է դարգանում: Շիթիլն աստիճանաբար սկսում է դեղնել և

բոլոր տերևները մուգանում ու չորանում են: Հիվանդ շիթիլի համարյա բոլոր արմատները մուգ գույն են ստանում և փչանում: Այդպիսի շիթիլներին հողի մակերեսին մոտ աճում են նոր, առողջ արմատներ, վորոնց ոգնությունը շիթիլը մի կերպ պահում է իր գոյությունը: Յեթե այդպիսի նոր արմատներ շատ առաջանան, այդ դեպքում շիթիլը կարող է ուղղվել, հակառակ դեպքում նա կվոչնչանա: Դրա համար պետք է աշխատել այնպես անել, վոր հիվանդացած շիթիլներին նոր արմատներ առաջանան: Անհրաժեշտ է շիթիլանոցի վրա ավելացնել ջերմոցային խառնուրդ—հողի, փտվածքի և ավաղի, նաև շոգ որերին ստվեր գցել ջերմոցի վրա: Բացի այդ, լավ է պարարտացուցիչ ջուր տալ ծծմբաթթվուտային ամոնիումով:

Արմատի փտման հիվանդությունն յերևան գալուն պես, պետք է ջերմոցից ընարել հիվանդ շիթիլները, վոչնչացնել և այդ տեղերը անվարակելի դարձնել այնպես, ինչպես վերը նշված է շիթիլի փտման մասին:

Ծխախոտի շիթիլին մեծ վնաս է պատճառում նաև չեչոտություն (рябыха) կոչվող հիվանդությունը, վոր յերևան է գալիս զանազան ձևի ու գույնի բծերի կերպարանքով: Շիթիլի տերևներին վրա բծեր կարող են առաջանալ զանազան պատճառներով, սակայն ամենավտանգավոր չեչոտությունն այն է, վոր առաջանում է հատուկ բակտերիաների միջոցով: Այդ բակտերիաներն ապրում են շիթիլի վրա, ընդունակ են վարակել շատ արագ տարածելու ամբողջ շիթիլանոցում և առաջացնելու շիթիլների մասսայական հիվանդություն ու փչացում:

Այս հիվանդությունն սկսում է նրանով, վոր տերևների վրա, սովորաբար նրանց յեղրերին, յերևում են մուգ-մոխրագույն բծեր, վորն աստիճանաբար տարածվում և ամբողջ տերևի վրա և փտեցնում է այն:

Յիբեմն փտումը տերևներից անցնում է ցողունին և շիթիլը ծովում է: Վերը նկարագրած շիթիլի փտում հիվանդությունից այս տարբերվում է նրանով, վոր շիթիլի փտումն սկսվում է ցողունից, իսկ չեչոտությունը՝ տերևներից: Առանձնապես կարևոր է չեչոտություն հիվանդությունը ճանաչել շիթիլը դաշտ փոխադրելու ժամանակ, վորովհետև հիվանդ շիթիլը դաշտ տեղափոխե-

լուց՝ հաճախ այդ հիվանդությունը վարակվում է ամբողջ ծխախոտի դաշտը:

Բակտերիալ (ряхыха)-յի դեմ կռիվում ամենալավ միջոցը, դա սերմի ախտահանելն է լյապիսով՝ մինչև ցանքը:

Յեթե շիթիլանոցում բակտերիալ չեչոտություն է նկատվում, հենց սկզբից պետք է այդ հիվանդության առաջն առնել: Դրա ամենապարզ ձևն է վարակի բներին յեռացրած ջուր լցնել, ապա ցանել մի քանի սանտիմետր հաստությունը ջերմոցային խառնուրդ: Պետք է ցանել վարակումից աղատված հող: Վարակված տեղերը յեռացրած ջուր ցանելիս՝ պետք է այդ տեղի շուրջը մի քանի առողջ շիթիլների վրա ևս ջուր ցանել, վորովհետև նրանք կարող են արդեն աննկատելի կերպով վարակված լինել: Մյուս կարևոր միջոցը՝ շիթիլներին բորոցային հեղուկ սրսկելն է: Այդ հեղուկը պիտի սրսկել յուրաքանչյուր 5—7 որը մեկ անգամ:

Վարակի բների վոչնչացումը և բորոցային հեղուկ սրսկելու աշխատանքը պիտի կատարել անկելու համար շիթիլ հանելուց առաջ, վորովհետև այդ աշխատանքը կարող է նպաստել վարակի տարածմանը:

Վոչ շատ շոգ, անձրևային յեղանակը շատ բարենպաստ պայման է չեչոտության դարգացման համար: Հիվանդությունն ել ավելի լրջանում է, յերբ տերևների վրա յերկար ժամանակ մնում են ջրի կաթիլները: Դրա համար ջերմոցների շիթիլներն ապահովելու համար, այդ ժամանակ պահանջվում է չափավոր ջրել և քամհարել:

ԾԽԱԽՈՏԻ ՇԻԹԻԼԻ ՎԼԱՍՍՏՈՒՆԵՐԸ

Շիթիլի ամենավտանգավոր վնասատուն արջուկն է, վորին շատ շրջաններում անվանում են իշխառանչ, վորոշ տեղեր ել ուղղակի խառանչ: Այդ միջատն ապրում ու վնաս է հասցնում շատ տեղերի և շատ տեսակի բույսերի: Իշխառանչն առանձնապես շատ վնաս է տալիս ծխախոտի շիթիլներին: Շիթիլանոցում նա իր համար անցքեր է փորում և կրծում է շիթիլների արմատները, հողի տակ յեղած մասերը: Արջուկի (իշխառանչի) սիրած տեղերն են գոմաղբի կույտերը և հողի փուխը շերտերը, մանավանդ ջերմոցներն ու մարգերը, վորտեղ նա սնունդ վորոնելիս՝ շարունակ անցքեր է փորում, հողը դուրս բերում գետնի յերեսը,

վորից շիթիլը տեղ-տեղ թառամում է, դեղնում և նույնիսկ բո-
լորովին չորանում: Դրա համար հարկավոր է հաճախ նայել բոլոր
ջերմոցները և իշխառանչի բացած անցքերը փակել ձեռքով կամ
փոքրիկ պնդոցներով: Սակայն այդպիսի հաճախակի ճնշումները
ֆնասում են շիթիլին նրանով, վոր դրանից շիթիլը ծովում է և
իննթարկվում հիվանդությունների, իսկ հասունացած շիթիլն
ընդհանրապես ճնշել չի կարելի:

Քանի վոր իշխառանչը համարյա յուրաքանչյուր շերմոցի
մշտական բնակիչն է հանդիսանում, դրա համար հենց շերմոցը
պատրաստելիս պետք է միջոցներ ձեռք առնել, վոր իշխառանչն
ու նրա թրթուրը դոմաղրի հետ չընկնեն շերմոցի մեջ: Դրա հա-
մար շիթիլանոցները պիտի պատրաստել այնպիսի տեղերում, ուր
այդ ֆնասատուները շատ չեն լինում:

Պայքարի միջոցները 1. փարիզյան կանաչով,
վորը պատրաստում են հետևյալ ձևով՝ 1 կիլո փարիզյան կանաչին
վերցնում են 5 կիլո ալյուր, վորին ավելացնում են 10—12 գրալ
արևածաղկի յուղ (ձեթ), վորպես դրավչանյութ՝ և այնքան ջուր,
մինչև վոր խմոր դառնա: Յերբ արդեն խմոր է դարձել, պատրաս-
տում են մանրիկ գնդակներ և մեկ սանտիմետր խորությամբ
թաղում հողի մեջ, մարդի յերեսին, 1 քառ. մետրի վրա մոտավոր-
ապես 2—3 հատ և թույնը ծածկում հողով:

Յեթե հողի մեջ մտցված դրավչանյութը բավական չլինի
իշխառանչները վոչնչացնելու համար, այն դեպքում այդ դրավ-
չանյութը կարելի չի հետո նորից մտցնել հողի մեջ, վոր այն-
քան խորը կամ ուղղակի մտցնել իշխառանչի փորած անցքերի
մեջ: Այստեղ անհրաժեշտ է հիշել, վոր փարիզյան կանաչն ուժեղ
թույն է, ուստի նրա հետ շատ զգուշ պիտի վարվել, վորպեսզի
պատրաստողը և հողի մեջ մտցնողը չթունավորվեն:

2. Միշյակով. — արջուկի դեմ պայքարում են նաև միշյա-
կով: Այդ նպատակի համար վերցնում են աղացած յեգիպտացո-
րեն, յեփում են մինչև փափկելը, վրան ավելացնում են միշյակ,
1 փութ կուկուռուզին 1—2 գրամաքա (սպիտակ միշյակ) և ամ-
բողջ մասսան նորից յեռացնում են: Այս ձևով թունավորված
յեգիպտացորենը լցնում են մարդերը, արջուկի շարժման տե-
ղերը կամ բներում՝ 1 սանտիմետր խորությամբ և ծածկում են
հողով:

Ջերմոցներում թունավորված ու սատկած իշխառանչները
չպետք է դուրս թափել, վորովհետև իշխառանչը գիշատիչ մի-
ջատ է. նրանք հաճախ ուտում են իրար և առողջ իշխառանչը
թունավորվածին ուտելով, ինքն էլ թունավորվում է ու սատ-
կում:

Հաճախ շիթիլանոցում կարելի չի գտնել իշխառանչի բու-
նը, վորը լինում է մի քանի կլոր անցքերով դեպի հողի յերեսը,
վորոնք իշխառանչի մոտքն են հանդիսանում: Այդ բներից
իշխառանչին դուրս քշել կարելի չի անցքերի մեջ սապնաջուր
լցնելով:

Շիթիլանոցի ֆնասատուների դեմ պայքարելու գլխավոր մի-
ջոցն է— շիթիլանոցը շարունակ մաքուր պահել ավելորդ գոմաղ-
րից ու աղբից, վորի մեջ հավաքվում ու բաղմանում են իշխա-
ռանչները:

Բոլոր տաք շերմոցները, վորոնց մեջ փոված է յեղել գոմ-
աղբ, շիթիլը քաղելուց հետո պետք է քանդել և բոլոր նյութերը
հեռացնել:

Այս բոլոր միջոցներն պատկար ազդեցություն են ունե-
նում վոր միայն իշխառանչին այլև մյուս ֆնասատուների դեմ:

ՄԻՆԶԵԼ ՎԵՐԻՆԻ ՊԱՅԲԱՐԵՆՔ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱ-
ՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԻ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԲԱՐՁՐ
ԱՐՏԱՐՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ ԶԱՄԱՐ՝ ԿՈԼԵՈՋՆԵՐՈՒՄ
ՅԵՎ ՍՈՒՆԻՆԵՐՈՒՄ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I ԳԼՈՒԽ

ՇԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐԻ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ	42 3
-------------------------------------	---------

II ԳԼՈՒԽ

ՋԵՐՄՈՑՆԵՐ ՈՒ ՄԱՐԳԵՐ ՀԻՄՆԵԼԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ՝ ՑԱՆՔԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ	9 9
ՋԵՐՄՈՑՆԵՐ պատրաստելը	9
Սառը մարգեր պատրաստելը	11
Սննդաբար նյութերի խառնուրդ խնամքը	12

III ԳԼՈՒԽ

ԾԱՎԱԼՈՒՆ ՅՐՈՆՏՈՎ ԴԵՊԻ ԾԽԱԽՈՏԻ ՑԱՆՔԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ	14 14
Ծխախոտի շիթիկ խնամքը	17

IV ԳԼՈՒԽ

ԾԽԱԽՈՏԻ ՇԻԹԻԼԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱ- ՍԱՏՈՒՆԵՐԸ	23 23
Ծխախոտի շիթիկ հիվանդությունները և նրանց դեմ պայքարելու միջոցները	23
Ծխախոտի շիթիկ վնասատուները	27

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0936257

ԳԻՆԸ ԵՕ ԿՈՂ.

1934р. - 196

11

27041

СССР Наркомснаб

Всесоюзный институт табачной промышленности
Опытная станция по табаководству ССР Армении

Рассады табака